

Skrattet, allvaret och människovärdet – ett porträtt av Jonas Gardell

Berättelse

En uppväxt mellan tro och tvivel

Jonas Gardell föddes 1963 i Täby och växte upp i Enebyberg, norr om Stockholm, i en kristen familj som var aktiv i en frikyrka. Redan som barn bar han på en känsla av att vara annorlunda, en känsla som följde med honom långt in i vuxenlivet. Tron, skammen och längtan efter att bli accepterad blev frågor som han aldrig riktigt släppte, och som senare återkommer i nästan allt han skrev. Att växa upp med både en stark religiös fostran och en växande insikt om att han var homosexuell innebar en inre konflikt som många i hans generation kände igen sig i, men som få vågade tala högt om.

Författaren och komikern

Gardell debuterade tidigt. Redan 1979, sexton år gammal, gav han ut en diktsamling, och 1985 kom hans första roman, *Passionsspelet*, som kretsar kring frågan om att våga vara den man är. Men det var som ståuppkomiker han nådde den stora publiken. Mot slutet av 1980-talet och in på 1990-talet växte hans scenshower till folkkära föreställningar som fyllde stora salar och turnerade över hela landet.

Det som gjorde Gardell ovanlig var att han vägrade välja mellan skratt och allvar. Å ena sidan kunde han få en hel sal att skaka av skratt; å andra sidan använde han humorn för att tala om sådant som de flesta helst teg om: Gud, skam, döden och att vara homosexuell i ett samhälle som ännu inte var redo. Under skrattet låg alltid ett allvar.

Den som vågade vara öppen

Att vara öppet homosexuell offentlig person var inte självklart på den tiden, och Gardells ärlighet hade ett pris. Han hyllades för sin humor och sitt mod, men han fick också ta emot hat och hot. Trots detta vek han aldrig undan från sina ämnen, utan fortsatte envist att tala om kärlek, värdighet och allas lika värde. Just därför blev han för många mer än en underhållare – han blev en röst som vågade säga det andra teg om.

Trilogin som rörde en hel nation

Hans kanske mest betydelsefulla verk är romantrilogin *Torka aldrig tårar utan handskar*, utgiven 2012 och 2013. Böckerna skildrar unga homosexuella män i Stockholm under 1980-talet, en tid då den nya sjukdomen hiv spred skräck och okunskap. Många insjuknade och dog, samtidigt som samhället ofta vände dem ryggen. Själva titeln antyder hur långt rädslan gick: vårdpersonal var ibland så rädda att de tog på sig handskar redan när de torkade en tår, vilket gjorde de sjuka ännu mer ensamma i sina sista dagar. Trilogin gjordes till en tv-serie på SVT som nådde miljoner tittare

och prisades stort. Att ett så mörkt ämne kunde beröra en hel nation säger något om Gardells förmåga att förvandla glömda öden till gemensam historia.

Ett liv och ett eftermäle

Privat levde Gardell tillsammans med tv-profilen Mark Levensgood från 1986. Paret gifte sig 2011 och tillhörde under många år en av landets mest kända familjer, även om de valde att skydda sina barn från offentligheten. De separerade 2023, efter nästan fyrtio år tillsammans.

Genom åren har Gardell utsetts till hedersdoktor i flera olika ämnen, vilket innebär att hans arbete har erkänts långt utanför litteraturens värld – inom så skilda fält som teologi och medicin. Å ena sidan är han komikern som fick oss att skratta; å andra sidan är han berättaren som gav röst åt människor som annars hade riskerat att glömmas bort. Följaktligen handlar hans gärning, trots all humor, ytterst om en enda allvarlig fråga: allas rätt att räknas som fullvärdiga människor.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
frikyrka	en kristen kyrka utanför Svenska kyrkan
fostran	hur man uppfostras och formas som barn
inre konflikt	en strid mellan olika känslor eller tankar inom en person
debutera	framträda eller ge ut något offentligt för första gången
folkkär	omtyckt och uppskattad av många människor
vägra	bestämt säga nej till något
värdighet	rätten att bli respekterad som människa
hat och hot	Hon fick ta emot hat och hot på nätet efter matchen.
vika undan	ge upp eller dra sig tillbaka från något svårt
skildra	berätta om eller beskriva något
sprida skräck	göra många människor mycket rädda
vända någon ryggen	överge någon som behöver hjälp
antyd	låta förstå utan att säga rakt ut
eftermäle	det rykte och minne man lämnar efter sig
hedersdoktor	en titel ett universitet ger för viktiga insatser
fullvärdig	helt och fullt räknad, lika mycket värd som andra

Läsförståelsefrågor

1. Vilken inre motsättning präglade Gardells uppväxt, enligt texten?
 1. Mellan en religiös fostran och insikten om att han var homosexuell
 2. Mellan att vilja bli idrottsman och att vilja bli läkare
 3. Mellan att bo i staden och att bo på landet
2. Hur beskriver texten Gardells sätt att kombinera humor och allvar?
 1. Han skämtade bara och undvek allvarliga ämnen
 2. Han använde humorn för att tala om svåra och tabubelagda saker
 3. Han slutade skämta när han blev seriös författare
3. Vad syftar titeln *Torka aldrig tårar utan handskar* på?
 1. Råd om hur man klär sig på vintern
 2. Att tårar smittar
 3. Att vårdpersonal av rädsla tog på sig handskar nära de sjuka
4. Vilken effekt fick tv-serien som byggde på trilogin?
 1. Den sågs av få och föll i glömska
 2. Den nådde en mycket stor publik och prisades
 3. Den stoppades innan den hann visas
5. Vad menas i texten med att Gardell "gav röst åt" vissa människor?
 1. Att han sjöng för dem
 2. Att han berättade deras historia så att den inte glömdes
 3. Att han lärde dem att tala svenska
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Gardell var öppet homosexuell vid en tid då det inte var självklart.
 2. Gardell drog sig undan svåra ämnen efter att han fått ta emot hat.
 3. Gardell och Mark Levengood har en gemensam dotter.
 4. Gardells trilogi gavs ut under 2010-talet.
7. Förklara med egna ord varför Gardells öppenhet hade "ett pris".
8. Texten säger att Gardell förvandlade "glömda öden till gemensam historia". Vad innebär det? Förklara.
9. Varför var det viktigt att någon berättade om de hiv-sjuka männen på 1980-talet, tror du? (öppen fråga)
10. På vilket sätt kan en komiker också vara en allvarlig samhällsröst? Använd exempel från texten. (öppen fråga)

11. Texten avslutar med att Gardells gärning "ytterst" handlar om en allvarlig fråga. Vilken fråga, och varför kallas den allvarlig?
12. Varför tror du att texten lyfter fram att Gardell blivit hedersdoktor i flera olika ämnen? Vad vill texten säga med det?
13. Att vara modig kan se olika ut. Hur visade Gardell mod, enligt texten? Ge minst två exempel. (öppen fråga)

Diskussionsfrågor

- Varför kan humor vara ett kraftfullt sätt att tala om svåra eller känsliga ämnen?
- Gardell gav röst åt människor som samhället glömde. Vilka grupper riskerar att bli osynliga i dag, och varför?
- Vad tror du Gardells öppenhet betydde för andra som kände sig annorlunda?
- Hur kan en enskild persons berättelse förändra hur ett helt samhälle ser på en fråga?
- **Skriv (6 meningar):** Beskriv en person, känd eller okänd, som du tycker har gjort något modigt för andra människor. Vad gjorde personen, varför var det modigt, och vad kan vi lära oss av det?